

some stylistic features the social function of these two movements is different. Therefore the cultural production of postmodernism is defined by the economic logic of late capitalist system. Unlike modernist culture postmodernist is institutionalized from the very beginning. Aesthetic production today has been integrated by commodity production. This fact constitutes, according to Jameson, the main aspect of postmodernism, and determines its nature. Positioning postmodernism in the economic system of late capitalism explains its dominant feature — the waning of affect. That is the end of style (in modernist sense), the end of persona and what is the most important the end of a centered subject. Moreover it is also the end of modernist conceptions of time that have been substituted by the categories of space. The time crisis has caused the crisis of individual existential memory, expressed in fiction through fragmented narratives and impossibility of temporal unification of past and future with one's present. Discontinuities of the work of art and schizophrenic disjunctions are the main characteristics of postmodernist representation. Besides the impossible totality of the contemporary world system and the breakdown of grand narratives provoke a new aesthetic expression as well as a new empirical position of the subject.

Key words: postmodernism, late capitalism, cultural production, waning of affect, crisis in historicity, cognitive mapping.

УДК 821.161.2

Ольга Циганок

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ДВОХ ПОЕТИК НЕКТАРІЯ ТРОЯНОВСЬКОГО (КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ, 1723/24 ТА 1724/25 НАВЧАЛЬНІ РОКИ)

У статті автор зіставляє два рукописні курси лекцій із віршування, які прочитав у Києво-Могилянській академії Нектарій Трояновський: "Apollo pharetratus ..." [Аполлон із сагайдаком] (1723) та "Via poëtarum ..." [Шлях поетів] (1724). Перший із них аналізується вперше. Порівняння здійснюється на макрорівні, аналізуються загальні особливості та структура рукописів.

Обидва курси складаються із трьох частин, у яких розглядається однакове коло питань: власне вчення про поетичне мистецтво, теорія листування та початки риторики. Друга і третя частини у "Via poëtarum ..." міняються місцями. На рівні розділів курс 1724/25 навчального року має структуру, докорінно відмінну від поезики попереднього року. Порівнявши навчальний курс на рівні параграфів, ми помітили, що деякі питання наявні в обох із них, деякі — лише в якомусь одному, а значна частина формулюється по-різному, загалом ширше у "Via poëtarum ...".

Таким чином, на рівні структури обидва курси лекцій Нектарія Трояновського мають як спільні, так і відмінні риси. Викладач бере за основу свою поезику попереднього року, істотно змінює її структуру і створює новий курс лекцій.

Ключові слова: Києво-Могилянська академія, давні українські поезики, 1723 р., 1724 р., рукопис, структура.

Серед давніх українських підручників з теорії поетичної творчості (поетик) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ) зберігаються два курси лекцій одного і того самого автора — Нектарія Трояновського. Поетика "Via poëtarum ..." [Шлях поетів] (1724) [5] віддавна відома дослідникам, щоправда, Віталій Маслюк згадує лише два її рукописи [1, 227], а нами описано чотири списки [2]. Натомість на другу поезику — "Apollo pharetratus ..." [Аполлон із сагайдаком] (1723) ми натрапили лише нещодавно [4]. Наскільки нам відомо, у науковій літературі вона ніколи не згадувалася.

Повні назви обох підручників з теорії поетичної творчості повідомляють час створення курсів, а також ім'я та прізвище викладача. Нектарій Трояновський навчав поезики у 1723/24 та 1724/25 навчальних роках. Це нетипова для Києво-Могилянської академії ситуація. У жодному із понад 30 збережених курсів віршування цього навчального закладу прізвище автора не повторюється [3, 346–361]. Як правило, кращі вихованці піднімалися по щаблях академічної драбини таким чином, що кожного року викладали інший курс, аж до богослов'я. Навчаючи, самі вчилися, покращували свої знання з усіх навчальних дисциплін, а тоді

вже призначалися на керівні церковні посади. Після викладання така особа ставала освіченою за інших монахів, що, очевидно, додавало їй авторитету. Чи йшло це на користь, мовлячи сучасною лексикою, науці? Очевидно, ні, бо за рік викладання неможливо заглибитися у тонкощі предмета. Нектарій Трояновський викладав поетику два навчальні роки, і ми маємо

унікальну можливість простежити спільне і відмінне між його курсами лекцій 1723/24 та 1724/25 навчальних років. На нашу думку, це зацікавить не лише літературознавців, а й істориків педагогіки. Спочатку дослідимо зв'язки на макрорівні, розглянувши загальні відомості та структуру курсів лекцій. Почнімо з повної назви (тут і далі переклад наш. — О. Ц.):

<p>Аполлон із сагайдаком, який знаходиться на Геліконських рівнинах, або на Парнасі з двома вершинами, біля Кастальських джерел, і який навчений двом способам викладу, а саме поетичному і ораторському, і який подобає російському духу. При превелебному отцеві Нектарію Трояновському року Божого 1723 [4, арк. 1].</p>	<p>Шлях поетів до джерел Кастальських сестер, які розливаються різним родом як віршової, так прозової мови, уторований річним курсом і розділений на три мѣти, з яких перша містить у собі конструкції поетичного мистецтва, друга — настанови про періоди і хрію, третя — про листи року сходження Бога з неба на землю 1724. Під керівництвом вельми превелебного отця викладача Нектарія Трояновського писаний мною, Теодором Чарнуцьким [5, арк. 1].</p>
---	--

Як бачимо, назва другого курсу більш об'ємна, значною мірою внаслідок того, що містить інформацію про три частини курсу, чого не було у попередній поетиці. Залишається прізвище викладача і рік, але словесне оформлення міняється докорінно — таке враження, що викладач свідомо

ставив перед собою завдання не повторюватися у доборі лексики.

За обсягом другий курс більший за перший (на 15–40 аркушів, залежно від списку) [2]. Графічне оформлення курсів різних років і списків одного року не тотожні, але спостерігаємо спільні риси:

Apollo pharetratus	Via poëtarum
<p>Назва поетики у невеликій рамочці посередині, друга, велика рамка густо замальована квітами [4, арк. 1].</p>	<p>У списку 1 — титульний лист чорно-білий, вінок із квітів і листків у формі серця, в який вписано назву. Почерк відносно читабельний, текст на кожній сторінці обрамлений. Деякі малюнки у тексті кольорові. У списку 2 на титульній сторінці — вінок із листя та квітів, у який вписано текст [2].</p>

Передмова у “Apollo pharetratus” довша за рахунок того, що наприкінці розповідається у художній формі про кожну із трьох частин курсу. Перша присвячена власне поетиці, друга частина про листи, у третій йдеться про основи риторики (періоди, ампліфікацію і хрію). У поетиці “Via poëtarum” Нектарій Трояновський зберіг поділ на три

частини і коло питань, яке розглядається, однак поміняв місцями другу і третю частини. Назва першої однакова в обох курсах — “De constructione artis poëticae” [Про структуру поетичного мистецтва]. Натомість змінено назви другої і третьої частин — у курсі 1724/25 навчального року викладач стає більш лаконічним:

Apollo pharetratus	Via poëtarum
<p>Про аркани сердець, або Про листи [4, арк. 72 зв.].</p>	<p>Про настанови у написанні листів [5, арк. 125].</p>
<p>Про ораторські круги, або Про періоди, ампліфікацію, її способи і хрію [4, арк. 79 зв.].</p>	<p>Про початки ораторства [5, арк. 90].</p>

Частини у “Apollo pharetratus” називаються змаганнями (certamen), а у “Via poëtarum” — мѣтами (meta). Вони поділяються на розділи (у першому курсі це вінки, у другому — маршрути, відрізки шляху). У “Apollo pharetratus”

розділи-вінки складаються з параграфів-питань, а у “Via poëtarum” розділи-маршрути — із параграфів-бесід. «Термінологія» частково пояснюється у передмові до першого курсу:

Apollo pharetratus	Via poëtarum
<p>Наближаються змагання, коли направляємося до бойового порядку Аполлона з сагайдаком, дуже шляхетні молоді поети.</p>	<p>Ваше вам відкриваю, ваше даю, шляхетні молоді поети. Бо хто не допустить поетів до джерел, хто веде інших від вод Гіпокрени?</p>

<p>Хочу, щоб ви були обережні у цьому бойовому порядку, у якому він, нестримний, топчеться і несе велику небезпеку! Щоб легко уникнути її, хай кожний довідається про гармонію, необхідно, щоб був провідник. Легко врятується переможець поетів, який має намір змагатися у цьому бойовому порядку, бо він тіснить своїх суперників не Ахілловим списом, не Геракловою дубиною, а випускаючи стріли із лука Аполлона розганяє воїнство, яке йому протистоїть. Не вірте, дуже молоді поети, що цього бойового порядку треба боятися, ні, бо у ньому [не] шум металних ядер, що летять, а солодка пісня муз. Настільки у цьому бойовому порядку приємна вирішальна битва, що також і самі Камени зі своєю світою прихильно розглядатимуть неймовірний досвід поетів у змаганні, оцінять і здивуються. Отже, буде змагатися у цій битві і ваш талант, щоб не найшляхетніші з тріумфом [?], а сам славний Аполлон із сагайдаком, який грає першим із вас, увінчав вас лавром за напружені ваші неослабні зусилля [?]. І нехай вас не лякають небезпеки, що на вас чекають, бо і сама доля допомагає сміливим [4, арк. 2–2 зв.].</p>	<p>Можливо, наважився той, якому ніколи не потекло джерело більш багатководним струменем, і [хто] не зачерпнув молодими губами. Парнас із двома вершинами та крилатий Пегас належить поетам, і присвячені музам джерела б'ють тільки біля того гірського хребта із двома вершинами. Хто з них перший натхненник, як не Пегас! Отже, із нього ні для кого іншого не черпається і не дається, крім поетів. Можливо, ви просите нектар чи божественну амброзію, бо божественним поетам який напій личить більше, ніж божественний. І також її можна вдосталь черпати з тих вод. Бо чисті ці русла Кастальських сестер не котять нічого іншого, крім чистого вина, більше зачерпнувши якого, ви можете запалитися божественною любов'ю. Отже, увійдіть у ці ваші води, беріть ваші напої, які я даю: бо їх у великій кількості не тільки дозволено небом, а й [треба] пити скільки завгодно для задоволення, хоч навіть і до повного оп'яніння, і це не огріх, навіть знаку не буде [5, арк. 2–2 зв.].</p>
--	--

Асоціативний ряд у назвах частин, розділів і параграфів поетик не простежується. У передмові до “Apollo pharetratus” обґрунтовується, що за перемогу у змаганнях (certamen) з поетики початківці отримують лаврові вінки (corollarium), але переходу до питань (quaesitum) ми не бачимо. До того ж змінюється стиль: змагання і вінки більше характерні для художньої мови, питання — для наукового дискурсу. У передмові до “Via roëtarum” пояснень назв частин, розділів і параграфів немає взагалі. Як відомо, мєта (meta) — це поворотний пункт у змаганнях колісниць, який треба обігнути. Тому логічний маршрут, відрізок

шляху, який треба пройти (itinerarium), а от бесіда (colloquium) тут не дуже вписується. З точки зору сучасної людини, не дуже вловлюється зв'язок, але він повторюється: в обох курсах на рівні параграфів прокладається місточок до навчального процесу, де бесіди і запитання — звичайні речі. Таким чином, в обох курсах лекцій, попри різне словесне оформлення, у поділ і в назвах структурних одиниць простежується спільність концепції.

Свій перший курс лекцій Нектарій Трояновський присвячує Пресвятій Діві Марії, другий — Богу і Богородиці, у них він також просить допомоги у своїх починаннях:

Apollo pharetratus	Via poëtarum
<p>Бо сприятиме вам і також направлятиме у змаганнях, які на вас чекають, вашу неумілість, немовби влаштувавши ряд таборів, із найбільшою розсудливістю Пресвята Діва Марія, прикриє (?) усіх вас своїм єдиним щитом із тисяч свого озброєння, допущені до якого, увійшовши в цей бойовий порядок наших змагань, найсмирненніше складаємо обітницю найсвітлішій Правительці [4, арк. 2 зв.].</p>	<p>А щоб це пиття нам не перетворилося у шкідливе зілля, і не стало скорботним трупком, тому по одній краплі ми присвячуємо твоєму смаку і твоїй почесті, джерело води, що тече у вічне життя, Боже Трисвятий і Найбільший, і для Твого складаємо і наповнюємо поклоніння, о ясне джерело, Найдорожча Богородице Діво Маріє [5, арк. 2 зв.].</p>

“Apollo pharetratus” має у першій частині лише два розділи: «Вінок про вірш зокрема» і «Вінок другий. Про курйозну поезію». Нелогічно, що питання загальної поетики не виведені в окремий розділ, а починаються відразу від параграфів. Друга і третя частини курсу 1723 р. на розділи не діляться взагалі, лише на параграфи [4]. Натомість структура поетики “Via roëtarum” більш чітка. Перша частина ділиться на шість розділів: «Маршрут I, яким йдеться до того, що власне відноситься до поезії», «Маршрут II, яким йдеться до розуміння того, що таке поетичний твір загалом, стопа і його

просодія», «Маршрут III, яким йдеться до вірша зокрема», «Маршрут IV, яким йдеться до допоміжних засобів поетичного мистецтва», «Маршрут V, яким йдеться до розуміння інших видів поезії», «Маршрут останній, яким йдеться до того, що відноситься до курйозної поезії». Бачимо, що обидва курси лекцій завершують розділ про віршування курйозною поезією. Частина про початки ораторства у “Via roëtarum” складається із трьох розділів — про періоди, ампліфікацію і хрю. Частина про листування має два розділи — що таке листи і якими способами вони складаються [2; 5].

Порівнявши структуру обох курсів на рівні параграфів, ми помітили, що деякі питання наявні в обох курсах, деякі — лише в одному з них, а значна частина формулюється по-різному. Обидві поетики аналізують такі питання: Що таке предмет, форма і мета поезії? Який обов'язок поета? Що таке героїчний вірш, або героїчна поезія? Що таке пентаметр, або елегійна поезія? Що таке сапфічний вірш? Якими віршовими розмірами пишуться оди? Що таке епіграма, або епіграматична поезія? Звідки беруться дотепи? Що таке вірш квадратний, паралельний і вірш-лабіринт? Що таке акровірш, хроностих, кабалістичний вірш і вірш з підтекстом? Що таке зворотний вірш, вірш «ехо», гербовий вірш? Що таке протейський, леонінський і узгоджений вірш, тіо-поема (?), філомелічний вірш, пілептіонський (?) вірш і вінок? Тільки “Apollo pharetratus” виносить у назву параграфа — як стати поетом (дослівно:

«Через що може вийти поет?»); що таке польський вірш, або польська поезія; що таке епітафія; що таке анаграма, або анаграматична поезія; що таке загадка, або загадкова поезія; що таке гриф і логогриф, звернений назад вірш, епіфонічний вірш і вірш-лема.

Лише у поетиці “Via poëtarum” є такі назви параграфів: Яка необхідність у поезії? Доповнення. Про достоїнства і вади гекзаметра. Доповнення. Про достоїнства і вади пентаметра. Скільки інших родів віршів? Які і скільки допоміжних засобів поетичного мистецтва? Що таке наслідування? Що таке опис і які його достоїнства? Що таке похвала і огода? Що таке дотеп і скільки видів його? Що таке макаронічний, філептіанський (?), анафоричний вірш? У “Via poëtarum” зникає параграф про польський вірш.

Деякі назви параграфів по-різному сформульовані:

Apollo pharetratus	Via poëtarum
Що таке поезія, або поетичне мистецтво, поет і вірш?	Що таке поезія і хто такий поет як щодо назви, так і по суті?
Скільки видів поезії і які вони?	Що таке поема, скільки вона має частин і які? Які види відносяться до поеми?
Що таке фабула, або поетичний вимисел, і скільки видів її?	Що таке вимисел, яким він буває, на кого спрямований і які власні імена богів?
Що таке просодія, вірш загалом, склад і стопа?	Що таке вірш загалом, які має назви, що таке склад, стопа і просодія?
Що таке лірична поезія?	Що таке лірична пісня, яка відноситься до усіх родів віршів, скільки видів її і що таке строфа? Що таке лірична поезія, які її частини, предмет і які її роди?
Скільки видів її [епіграматичної поезії — О. Ц.], які достоїнства і скільки має частин?	Які види відносяться до епіграми, або епіграматичної поезії?
Що таке буколічна і сатирична поезія?	Що таке буколічна поезія, землеробська поезія, які її частини і який їх предмет?
	Що таке сатирична поезія, які її частини, який предмет і в чому суть її?
Що таке драматична поезія?	Що таке драма, або драматична поезія, які її види і частини?
Що таке дифірамб?	Що таке дифірамб, скільки видів його, який предмет?

Таким чином, два курси лекцій Нектарія Трояновського на рівні структури мають як спільні риси, так і відмінні. На нашу думку, викладач дотримується принципу «золотої середини»: не відкидає повністю напрацювання першого року,

але не зупиняється на досягнутому і на наступний рік пропонує курс, з погляду структури значно відмінний від попереднього. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у порівнянні двох поетик Нектарія Трояновського у плані змісту.

ДЖЕРЕЛА

1. Маслюк В.П. Латиномовні поетики і риторики XVII — першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В.П. Маслюк. — К. : Наукова думка, 1983. — С. 227.
2. Циганок О. Схема опису давніх українських поетик (на прикладі київського курсу 1724 р. “Via [Шлях]) / Ольга Циганок // Літературознавчі обрії. — Вип. 43. — Ч. 2. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. — С. 300–310.
3. Циганок О. Фунеральне письменство в українських поетиках і риториках XVII–XVIII ст.: теорія та взірці / Ольга Циганок. — Вінниця : ПП «ТД “Едельвейс і К”», 2014.

4. [Troianowski, Nectarius]. Apollo pharetratus in campis heliconicis sive in bicolli Parnasso ad fontes castalios locatus [...] 1723 // IP НБУВ. — Ф. 1. — № 6292. — Арк. 1–101 зв.
5. [Trojanowski, Nectarius]. Via poëtarum ad fontes castalidum vario genere tam ligatae quam solutae orationis redundantes [...] 1724 // IP НБУВ. — Ф. 312. — № 682/481 С. — 141 арк.

REFERENCES

1. Masliuk V.P. (1983). Latynomovni poetyky i rytoryky XVII — pershoi polovyny XVIII st. ta yikh rol u rozvytku teorii literatury na Ukrayini. Kyiv, Naukova dumka, s. 227.
2. Tsyhanok, Olha. Skhema opysu davnikh ukrainskykh poetyk (na prykladi kyivskoho kursu 1724 r. “Via” [Shlyakh]). *Literaturoznavchi obrii*, 43(2), s. 300–310.
3. Tsyhanok, Olha. (2014). Funeralne pysmenstvo v ukrainskykh poetykakh i rytorykakh XVII–XVIII st.: teoriia ta vzirtsia. Vinnytsia: PP «TD «Edelweis i K»,
4. [Troianowski, Nectarius]. Apollo pharetratus in campis heliconicis sive in bicolli Parnasso ad fontes castalios locatus [...] 1723. IR NBUV. F. 1. # 6292. Ark. 1–101 zv.
5. [Trojanowski, Nectarius]. Via poëtarum ad fontes castalidum vario genere tam ligatae quam solutae orationis redundantes [...] 1724. — IR NBUV. F. 312. # 682/481 S. 141 арк.

Ольга Цыганок

ОСОБЕННОСТИ СТРУКТУРЫ ДВУХ ПОЭТИК НЕКТАРИЯ ТРОЯНОВСКОГО (КИЕВО-МОГИЛЯНСКАЯ АКАДЕМИЯ, 1723/24 И 1724/25 УЧЕБНЫЕ ГОДЫ)

В статье автор сопоставляет два рукописных курса лекций по стихосложению, которые прочитал в Киево-Могилянской академии Нектарий Трояновский: “Apollo pharetratus...” [Аполлон с колчаном] (1723) и “Via poëtarum...” [Путь поэтов] (1724). Первый из них анализируется впервые. Сравнение осуществляется на макроуровне, анализируются общие особенности и структура рукописей.

Оба курса состоят из трех частей, которые рассматривают одинаковый круг вопросов: собственно учение о поэтическом искусстве, теорию переписки и начала риторики. Вторая и третья части в “Via poëtarum...” меняются местами. На уровне глав курс 1724/25 учебного года имеет структуру, в корне отличную от поэтики предыдущего года. Сравнив между собой курсы на уровне параграфов, мы заметили, что некоторые вопросы рассматриваются в обоих из них, некоторые — только в одном, а значительная часть формулируется по-разному, преимущественно шире в “Via poëtarum...”.

Таким образом, на уровне структуры два курса лекций Нектария Трояновского имеют как общие, так и отличительные черты. Преподаватель берет за основу свою поэтику предыдущего года, существенно меняет ее структуру и создает новый курс лекций.

Ключевые слова: Киево-Могилянская академия, древние украинские поэтики, 1723 г., 1724 г., рукопись, структура.

Olha Tsyhanok

FEATURES OF THE STRUCTURE OF TWO NECTARIY TROYANOVSKY'S TEXTBOOKS ON POETIC (KYIV- MOHYLA ACADEMY, 1723/24 and 1724/25 ACADEMIC YEARS)

In the article, the author compares two handwritten courses of lectures on versification (poetics), which Nectariy Troyanovsky in the Kyiv-Mohyla Academy has read: «Apollo pharetratus...» [Apollo with a quiver] (1723) and «Via poëtarum...» [The Way of Poets] (1724). The first of these is introduced into scientific circulation. The comparison is carried out at the macrolevel; the general features and the structure of the manuscripts are analysed.

Both courses consist of three parts, which deal with the same range of issues: the doctrine of poetic art, the theory of correspondence and the basics of rhetoric. The second and third parts in «Via poëtarum ...» are changing places. At the level of sections, the course of 1724/25 academic years has a structure that is radically different from the poetics of the previous year. By comparing courses at the level of the paragraphs, we noticed that some issues are present in both of them, some in only one, and a large part is formulated in different ways, broadly in the «Via poëtarum ...».

Thus, at the level of structure, two Nectariy Troyanovsky's courses of lectures have both common and distinctive features. The teacher is based on his poetics of the previous year, substantially changes its structure and creates a new course of lectures.

Key words: Kyiv-Mohyla Academy, ancient Ukrainian poetics, 1723, 1724, manuscript, structure.